

Matúš Kučera, Postavy veľkomoravskej histórie, Martin 1986.

Vydavateľstvo Osveta, 275 stran.

Kniha prináša viac než sľubuje titul. Prostredníctvom významných osobností politických a kultúrnych dejín v priestore veľkomoravskom (Sámo; Pribina a Mojmír; Rastislav; Konstantin a Metoděj; Svatopluk; Mojmír II. a Svatopluk II.) podáva autor ucelený obraz dejín Slovanů sídlících severne od stredného Dunaja od 7. do počátku 10. storočia.

V kapitole o Sámovi a jeho ríši čerpal vydatne z monografie G. Labudy „Pierwsze państwo slowiańskie. Państwo Samona“ (Poznań 1949). Za jediný spoľahlivý prameň o Sámovi pokladá kroniku tzv. Fredegara. Sámo nebol Slovan, jak súdila staršia česká historiografia (a ešte i Z. Nejedlý). Podľa M. Kučery bol poddaným franského kráľa, ale „Kelt pôvodom, Ríman kultúrnym profilom“ (s. 19). Bol to „profesionálny kupec“, ktorý prišiel s kupeckou karavanou do zeme Slovanů v dobe jejich povstania proti Avarům. Keď Slované zaútočili proti svojim avarským utiskovateľom, táhol Sámo ve slovanském vojsku proti Avarům a v boji s nimi víťazil, takže Slované si ho zvolili za „kráľa“ a on jim „šťastne vládol“ 35 let. Autor právom nepokladá Sámovu ríšu za štát, nýbrž za pouhý zväz kmenů slovanských.

Samostatne rieši spisovateľ otázku lokalizácie Sámovej ríše a jejho „krystalizačného jadra“. Proti dnes už prekonaným lokalizáciam tejto ríše do Korutan alebo do Čech i proti Labudovej koncepcii „moravskej“ staví svoju koncepciu „slovenskou“, presnejšie bratislavskou. Dovozuje, že Bratislavská brána mala dôležitú úlohu i v dobe avarsko-slovanskej, z čohož vyvozuje, že „musila byť krystalizačným jadrom Sámovej ríše“ i s oním „záhadným Wogastisburgem“, kde sa Sámo bránil úspešne proti Dagobertovi (s. 39). Ztotožnenie jadra Sámovej ríše s Wogastisburgem vzbudzuje pochybnosti. Podľa Fredegarova líčenia ležela táto pevnosť skôr na okraji Sámovej ríše; nebola však dosiaľ spoľahlivo lokalizovaná. Autor sa pokúsil o výklad názvu Wogastisburg vo smysle „burgus hostů — kupců“, ktorí sem chodili ze západu so zbožím. Nemôžem súhlasiť s miením, že „krystalizačné jadro Sámovej ríše lze již dnes téměř s pevnou vědeckou důkazností položit do prostoru Bratislavskej brány, na soutok Moravy a Dunaje“ (s. 44). Tento záver prý „umocňuje“ lokalizácia Wogastisburgu do tohoto priestoru. Je zjavné, že jedna domnienka (o poloze tejto pevnosti) tu má dokázať domnienku inú (o poloze „jadra“ ríše). Ostatne autor sám si není v tejto otázke zcela jist, keď píše: „Možná Bratislava, možná Altenburg — bývalé to Carnuntum . . ., ale možná i některý významný západnější burgus na staré římské cestě v povodí Dunaje byl místem vítězné bitvy našeho Sáma“ (s. 44). Nakoniec sa spisovateľ rozhodl lokalizovať „centrum“ Sámovej ríše dosť široco „do prostoru Bratislavskej

brány a západního Slovenska i přilehlé jižní Moravy a Rakouska vůbec (?)“ (s. 45). Touto lokalizací se však „jádro“ říše Sámovy ocitlo na periférii celé říše, v oblasti silného vlivu Avarů, což nevzbuzuje důvěru k „bratislavské“ lokalizaci – nehledíc k velké vzdálenosti Bratislavy od srbské země knížete Dervana v Polabí, který se později odloučil od Franků a připojil k Sámově kmenovému svazu.

O osudech tohoto svazu po smrti Sámově není nic známo. Autor se domnívá, že centrální moc se rozpadla, okrajová připojená území odpadla, ale „krystalizační jádro“ říše zůstalo a s ním „mnoho knížat, kteří vládli nad jednotlivými částmi země“ (s. 50). Zůstali ovšem i Avari, kteří prý se po rozpadu Sámovy říše znovu opevnili na Dunaji. Proto – soudí spisovatel – začala slovanská knížata budovat svá politická centra o něco severněji: na Moravě v Mikulčicích a na Slovensku v Nitře. Historik, který lokalizuje středisko Sámovy říše na jižní Moravu, se obejde bez předpokládaného přenosu státních center velkomoravských na sever od Dunaje.

Na pevnější půdě historických pramenů se autor pohybuje v kapitole o Pribinovi a Mojmirůvi. Výklad o životních osudech Pribinových zahajuje citací lakonické zprávy o jeho vypuzení z Nitry, která zní: „In cuius spacio temporis quidam Priwina exulatus a Moimaro duce Moravorum supra Danubium venit ad Ratbodum“ (*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, c. 10). Autor překládá takto: „V této době vyhnal Mojmir, vojvoda Moravanů nad Dunajem, akéhosi Pribinu a ten přišel k Ratbodovi“. Sdílí tu zřejmě mylný názor starší historiografie, že citovaný text nazývá Mojmíra „vévodou Moravanů nad Dunajem“. Již před 20 lety jsem upozornil¹ na to, že slova „supra Danubium“ se nevztahují k předchozímu textu „duce Moravorum“, ale k následujícímu přísudku „venit ad Ratbodum“. Tento výklad, který jsem odůvodnil věcně (před připojením Nitranska nepanoval Mojmir nad Dunajem) i slohem autora textu, přijala polská historiografie,² ale u nás zůstal nepovšimnut.

Záhadu, pro koho dal Pribina r. 828 (tehdy ještě nepokřtěný) postavit a arcibiskupem salcburským vysvětit kostel v Nitře, neřeší autor jednoznačně. Připouští dvě možnosti: buď kostel měl sloužit Pribinově manželce (o níž není nic známo) nebo bavorské kupecké kolonii (jejíž existence v Nitře se předpokládá).

Podrobně se autor zabývá právním základem Pribinova nitranského knížectví. Odmítá názor, že Pribina byl „obyčejným vazalem“ Mojmíra, stejně jako mínění, že byl mladším členem rodu Mojmirůvců. Soudí, že byl nezávislým knížetem se sídlem v Nitře, ač pramen (*Couversio*) ho – na rozdíl od Mojmíra – nenazývá „dux“. Proti historikům, kteří Pribinu před jeho vypuzením z Nitry pokládají za vazala franského krále, dovozuje, že byl spíše obětí franské politiky. Soudí, že v pozadí Mojmírova útoku na nitranské knížectví asi stála franská moc, což je sotva prokazatelné. Násilné připojení Nitranska k Moravě klade autor do doby „okolo

r. 833“, přičemž zdůrazňuje, že tu nešlo jen o „rodinnou vojnu“, ale ale o „velkou a vyhlazovací válku, po které následovalo programové připojení samostatného sousedního nitranského knížectví k moravskému“ (s. 69). Spisovatel se tu opírá o archeologický výzkum velkých hradišek na Slovensku, zničených prý právě v té době. Ze zachovaných názvů obcí na Slovensku (Moravce, Moravany apod.) soudí, že jde o sídla někdejších družin Mojmirůvých.

Ve Slovanu Vonomírovi, který podle letopisů říše franské r. 796 společně s vojsky friaulského vévody Ericha vyplnil hrink Avarů v Panonii, hledá autor po mém soudu marně „některého z Pribinových předchůdců“ (s. 79). Vonomír (Vojnomír?) byl nepochybně knížetem panonských Chorvatů, jejichž území mezi Drávou a Sávou patřilo do pravomoci friaulského vévody. Naproti tomu lze souhlasit s autorem, že zpráva letopisů, podle níž r. 811 přišli na dvůr Karla Velikého „primores ac duces Sclavorum circa Danubium habitantium“ se může týkat i Slovanů moravských a nitranských, i když jméno Moravanů (Marvani) se ve zmíněných letopisech poprvé objevuje až r. 822, kdy jejich vyslanci (zároveň s vyslanci jiných Slovanů) přišli do Frankfurtu vzdát hold císaři Ludvíkovi a přinesli mu dary. Autor v těchto „darech“ (munera) spatřuje tributum pacis, tj. poplatek symbolizující dobré vztahy a mír, a domnívá se, že od té doby Frankové zařadili Moravany mezi své „chráněnce“ a nadržovali jim ve sporu s Pribinou, který byl pokřtěn teprve po svém vypuzení z Nitry.

Spisovatel se netají svým obdivem k Pribinovi, muži „neobyčejné vnitřní síly a vůle“, který zůstal věrným Slovanem a nepřešel do germánského světa — přes pohnuté osudy, jimž byl vystaven po vypuzení z Nitry až do doby, kdy zakotvil v dolní Panonii při řece Sále, zprvu jako franský vazal, od r. 848 jako vlastník tohoto území pod franskou svrchovaností. Podle stručné zprávy „Conversia“ byl zabit Moravany (asi r. 860), neznámo za jakých okolností.

Proti živě prokreslenému obrazu Pribiny zůstal portrét Mojmirův pro nedostatek historických zpráv o něm dosti matný. Mezeru v letopisech o Moravanech v l. 822–846 vyplňuje autor údaji tzv. Bavorského geografa, z něhož dovozuje, že anexí Nitranská získali Moravané 19 hradů (Marharii 11 civitates, Merehani 30 civitates), což platí ovšem jen za předpokladu, že zápis o „Merehanech“ je pozdějším přípisem a týká se území Moravy a Nitranská dohromady.

Vládu knížete Mojmirův po r. 833 charakterizuje spisovatel jako období míru a pokojného budování státu, dovolává se i poznatků archeologie o opevňování moravských hradišek v té době. Za charakteristický rys zahraniční politiky Mojmirův vůči Frankům pokládá, že se vyhýbal všemu, co by mohlo zkomplikovat jeho poměr k franské říši, která pokládala Moravu za svou součást. Potvrzují to Fuldské anály, podle nichž

se Ludvík Němec vypravil r. 846 s vojskem proti Moravanům „usilujícím odtrhnout se“ (defectionem molientes), uspořádal tamní poměry podle své vůle a ustanovil Moravanům za knížete Rastislava, synovce Mojmíra. M. Kučera má za nejlepší výklad V. Novotného, že Mojmír zemřel a po jeho smrti nějaká skupina Moravanů povstala proti Frankům, což přimělo krále Ludvíka k vojenskému zákroku a dosazení Rastislava na uvolněný stolec knížecí. Spisovatel nevylučuje však ani takový výklad, že Rastislav vydal Mojmíra Frankům a vysloužil si tak knížecí stolec. O takové události by však anály sotva pomlčely.

Třetí kapitolu věnoval autor knížeti Rastislavovi, jehož portrét zasadil do širokého rámce evropské politiky. Je zřejmé, že Ludvík Němec dosadil Rastislava na moravský trůn se záměrem, aby prosazoval franské politické cíle. Na otázku, proč právě jemu důvěřoval, hledá autor odpověď v domněnce, že Rastislav byl v mládí vychováván v některém bavorském klášteře nebo v něm nějaký čas žil, což není nepravděpodobné; dokázat to ovšem nelze.

Ani v této kapitole se autor nevyhýbá otázkám právně historickým. Píše, že „vazalské vztahy poplatnosti“ zabezpečovaly Moravanům na počátku Rastislavovy vlády mír s Franky, který byl předpokladem výbojů do okolních zemí. O těchto výbojích se však nedovídáme z pramenů nic. Spisovatel se domnívá, že již za Rastislava se velkomoravská státní moc prosadila na území Máty, Bukových hor a části severního Potisí; že k Moravě bylo připojeno celé jihovýchodní a severovýchodní Slovensko a že Rastislav podnikal kořistnické útoky do Slezska a Malopolska (obě tyto oblasti připojil k Velké Moravě teprve Svatopluk).

Zvláštním způsobem komentuje autor lakonickou zprávu o zabití Pribiny Moravany (Conversio, c. 13). Uvádí tuto skutečnost do souvislosti se spojenectvím Rastislava s Karlomanem proti Ludvíku Němci. Rastislav se prý obával Pribiny jako „potencionálního nástupce“ na knížecí stolec Moravanů. Proto si na Karlomanovi vymohl vydání Pribiny a „v inscenovaném boji Rastislavovi lidé Pribinu zabili“ (s. 98). Prostší a pravděpodobnější je po mém soudu výklad F. Dvorníka, že Moravané využili zaměstnanosti Ludvíka Němce na západní hranici jeho říše a r. 860 napadli Pribinovo knížectví; Pribina byl za moravského vpádu zabit a na jeho místo nastoupil jeho syn Kocel. Skutečností však zůstává, že vztah Rastislava k Pribinovi byl r. 860 nepřátelský. Proto udivuje mínění autorovo, že Kocel, jemuž Moravané zabili otce, „ochotně politicky spolupracoval s Rastislavem skoro celých pět let“ (s. 98). Autor se totiž domnívá, že rozhodnutí navázat spojení s Byzancí připravoval Rastislav ve spolupráci s Kocelem, což nelze ničím prokázat.

Vazalský závazek spatřuje spisovatel ve vynucené přísaze věrnosti Rastislava, obklíčeného r. 864 na Děvině, králi Ludvíkovi. Domnívá se, že tehdy došlo i k dohodě o církevních misiích na Moravě ve smyslu koe-

xistence franských a byzanských misionářů v Rastislavově knížectví, o čemž prameny mlčí. Zdá se, že řešení církevních otázek přenechal král bavorskému episkopátu. Autor soudí, že v úporných bojích s Franky získala Morava za Rastislava jen nevelký cíp země v severozápadní části dnešního Maďarska. Okolní slovanské země, s nimiž se Moravané spojovali v zápase s Franky, zůstaly nadále svobodné nebo podřízené Frankům. Z toho, že Rastislav nepřipojil ani jednu z nich ke svému státu, usuzuje autor, že dlouho trvající boj s Franky dovedl rastislavovskou koncepci do „slepé uličky“ (s. 105). Je to názor H. Lowmianského (Początki Polski IV, 1970, s. 345), z jehož díla spisovatel i jinak vydatně čerpal.

Převzal i jeho výklad o podstatě konfliktu mezi Rastislavem a Svatoplukem, v němž nevidí „zrádce“ usilujícího jen o vlastní prospěch, jak ho líčí Fuldské anály („*propriis utilitatibus consulens*“). Zatímco starší historiografie vylučovala u Svatopluka, který se poddal Karlomanovi, jakékoli vyšší pohnutky (V. Novotný), domnívá se spisovatel, že šlo o spor dvou „státněpolitických koncepcí“. Svatopluk podle autora nemínil odstranit Rastislava, ale šlo mu o rozšíření hranic nitranského knížectví na východ při mírovém zabezpečení západních hranice. To prý byl smysl jeho „dohody“ s Karlomanem z r. 870, jeho „politický program“, který uskutečnil až mnohem později. Je otázka, měl-li takový program už r. 870, kdy vydal Rastislava Frankům. Tím zavinil jeho tragický osud, rozbil dosavadní jednotu moravského státu a umožnil dočasnou okupaci Moravy Karlomanem (870–871). Tato fakta lze sotva ospravedlnit pouze odlišnou politickou koncepcí.

Značnou pozornost věnoval spisovatel počátkům křesťanství na Moravě. Pokřestění Moravy spojuje pasovská tradice se jménem pasovského biskupa Reginhara (818–838), jak autor správně uvádí, ale vyvozuje z toho dva – po mém soudu neudržitelné – závěry: 1. Rodina Mojžírova musila být pokřtěna „již někdy po r. 815“; 2. Moravané vzdávali r. 822 hold franskému panovníkovi již jako „noví křesťané“ (s. 124). Oba závěry jsou v chronologickém rozporu se zmíněnou tradicí, která klade pokřtění Moravanů teprve do r. 831 (*Notae de episcopis Pataviensibus*, MGH-SS 25, s. 623). Třeba ovšem souhlasit s autorem, že křesťanství se rozšířilo „shora“, od knížete a jeho dvora.

Zvláštní představu má spisovatel o postupném vyhánění německého duchovenstva z Moravy za vlády Rastislavovy. Domnívá se, že část tohoto duchovenstva byla vyhnána již r. 855, jakmile začaly války Rastislava s Ludvíkem Němcem (s. 128). Část franského kléru vyhnal prý z Moravy Rastislav r. 863, když k nám přicházeli Konstantin a Metoděj, ale po vojenské porážce Rastislavově (864) se toto duchovenstvo zase vrátilo na Moravu (s. 154). Autor se tu pohybuje v oblasti domněnek. Bezpečně víme o vypuzení německého kléru z Moravy teprve za povstání vedeného Slavomírem proti franským okupantům r. 871 (*Život Metodějův* 11).

K velkým postavám nejen moravské, ale i byzantské a evropské historie patří soluňští bratři Konstantin a Metoděj, jimž autor věnoval zvláštní kapitolu. Sleduje jejich život od byzantských kořenů, které formovaly svět jejich mládí. Omezím se tu jen na jejich vztahy k Moravě a Panonii. Ani zde se autor nevyhnul sporným otázkám. Odmítl názor, že soluňští bratři přišli na Moravu nejkratší cestou (uzemím nepřátelského Bulharska), a přijal výklad Dvorníkův, že cestovali po staré římské cestě (via Egnatia) z Konstantinopole přes Soluň do Dyrrhachia (Drač), odtud lodí do Benátek a pak jantarovou cestou na Moravu, kam přibyli na podzim r. 863. Mínění, že bavorský klér tehdy musil Moravu opustit, nelze doložit. Autor se domnívá, že vypuzení tohoto duchovenstva bylo příčinou vojenské výpravy Ludvíka Němce proti Rastislavovi r. 864 a že do mírového ujednání na Děvíně byl zahrnut „bod o návratu franského duchovenstva na Moravu“ (s. 151). Není jasné, z čeho autor usuzuje, že po r. 864 se Rastislav „přiblížil do okruhu panonského knížete Kocela“ (s. 157). Vřelé přijetí Konstantina a Metoděje v Kocelově knížectví r. 867 není důkazem Kocelova spojení s Rastislavem po r. 864. Kocel chtěl zřejmě získat soluňské bratry pro své vlastní knížectví, jak plyne jasně ze Života Konstantinova (c. 15 in fine).

Podle téhož životopisu Konstantin poté, co působil 40 měsíců na Moravě, odešel vysvětit své žáky. Badatelé nejsou zajedno v otázce, zda zamýšlel jít do Aquileje, do Říma nebo do Konstantinopole. Autor se právem připojil k názoru F. Dvorníka, že původním plánem Soluňanů byl návrat do Konstantinopole, ale pozvání papeže do Říma, které jim došlo v Benátkách, tento plán změnilo.

Papežský list „Gloria in excelsis Deo“, adresovaný třem knížatům (Rastislavovi, Svatoplukovi a Kocelovi), klade autor přesvědčivě „asi do poloviny r. 869“. Jisté je, že Metoděj odešel s tímto listem jen ke Kocelovi, který jej „vypravil znovu k papeži s 20 urozenými muži, aby mu jej posvětil na biskupství v Panonii, na stolec svatého Andronika apoštola, což se i stalo“ (Život Metodějův 8). Tolik náš pramen. Spisovatel jej vykládá tak, že „pozdě na podzim r. 869 papež Hadrián II. přijal Kocelův, Rastislavův a Svatoplukův projekt a vyhlásil zřízení samostatné moravsko-panonské diecéze, v jejíž čelo postavil nově vysvěceného arcibiskupa Metoděje“, který prý „vánoce r. 869 slavil už v Blatnogradě“ (s. 166). Proti tomu lze namítnout: 1. šlo jen o projekt Kocelův (nikoli též Rastislavův a Svatoplukův); 2. papež nezřídil nějakou novou diecézi „moravsko-panonskou“ (jakou prameny vůbec neznají), nýbrž obnovil zaniklou panonskou diecézi v Sirmiu (stolec sv. Andronika) a vysvětil Metoděje za arcibiskupa pro tuto diecézi. Nemohl jednat jinak, nemaje souhlas (ba ani podnět) moravského knížete ke zřízení arcibiskupství „moravského“. Z hlediska chronologického není možné, aby Metoděj jako arcibiskup dorazil do Blatnogradu už o vánocích 869, když nejdříve

na podzim téhož roku byl Kocela poprvé (v hodnosti legáta), jednal s ním o jeho návratu, s tímto návrhem pak odešel do Říma, kde byl vysvěcen na arcibiskupa, a v této hodnosti cestoval znovu ke Kocelovi. Nemohl se tedy u něho objevit dříve než někdy v polovině r. 870. Brzy nato byl zajat.

Autor dále tvrdí, že Kocel „vyhnal franské duchovenstvo, které se postavilo na odpor spolu s hlavním církevním správcem arcipresbyterem Riphaldem“ (s. 166). Jediný náš pramen (*Conversio*) jen konstatuje, že Riphald odešel ke svému arcibiskupovi do Salcburku – zřejmě se stížností na „vetřelce“ Metoděje, jehož zatčení pak nedalo na sebe dlouho čekat. Neznáme bližší okolnosti ani místo, kde k zatčení došlo. Někteří soudí, že Metoděj byl zatčen v Panonii, jiní myslí na Moravu nebo dokonce na Bavorsko. M. Kučera přijal domněnku Dvorníkovu, že Metoděj poté, co zařídil vše v Panonii, odešel na Moravu a tam padl do zajetí pasovského biskupa Hermanricha, který se prý připojil ke Karlomanovu vojsku, aby uplatnil své nároky na Moravě. Ale životopisec Metodějův ani jiné prameny o ničem takovém nemluví. Výčitka adresovaná Metodějovi, kterou jeho životopisec vkládá do úst bavorským biskupům (c. 9: „V naší oblasti učíš“) se týká Panonie, která od dob Karla Velikého skutečně patřila k salcburské arcidiecézi (netýká se Moravy). Ostatně i papež Jan VIII. mluví ve svých četných listech z jara r. 873 vždy jen o Panonii a o Metodějovi hovoří vždy jako o arcibiskupovi panonském. V zachovaném zlomku listu adresovaném arcibiskupovi salcburskému papež výslovně označuje tohoto arcibiskupa za původce Metodějova svržení (*deiectio*), nikoli biskupa pasovského, jemuž vytýká hrubé a nelidské nakládání se zajatým Metodějem. Vše tedy nasvědčuje tomu, že k zatčení došlo v Panonii. Při správné chronologii předchozích událostí musíme dojít k závěru, že k odchodu z Panonie na okupovanou Moravu r. 870 neměl Metoděj ani čas ani možnosti.

Rozsáhlou stať věnoval autor portrétu Svatopluka. Obecně se předpokládá, že byl za vlády svého strýce Rastislava úředním knížetem v Nitře. Toto postavení – soudí spisovatel – počal využívat pro vlastní emancipaci a vlastní program.

Do kapitoly o Svatoplukovi vložil autor líčení dalších osudů arcibiskupa Metoděje a moravské církve po jeho propuštění z vězení bavorských biskupů (873). Správně uvádí, že Metoděj se z vězení ke Kocelovi nevrátil, ale šel „přímo na Moravu, kde ho přijal . . . sám Svatopluk“ (str. 179). Příchod Metoděje na Moravu zařídil papež Jan VIII. na základě žádosti Moravanů, aby jim „dal Metoděje za arcibiskupa a učitele“ (ŽM 10). Spisovatel správně postřehl, že se už nehovoří o panonské diecézi, ale „všude se myslí už jen na Velkou Moravu“ (s. 179).

Forchheimský mír Svatopluka s Ludvíkem Němcem (874) charakterizuje autor jako diplomatické zabezpečení západní hranice Velké Moravy. Z moravské strany se zaručovalo zachovávání přátelského vztahu a pla-

cení tributu, což letopisy formulují jako dohodu o věrnosti (*fidelitas*). Podle autora šlo o věrnost „ne vnitrostátního, ale mezinárodního a mezinárodněprávního charakteru“ (s. 180), což spisovatel charakterizuje jako „smlouvu o neútočení“. Soudí právem, že Svatopluk se stal tímto rozhodnutím pokračovatelem Rastislavovy politiky; teprve po smrti Ludvíka Němce (876) tuto koncepci opustil a usiloval o „plnou suverenitu a nezávislost svého státu“ (s. 180).

Zvláštní pozornost věnuje autor vztahu Velké Moravy k českému státu. Domnívá se, že Češi „celých 20 let sdíleli společné osudy s předky Moravanů a Slováků“ (s. 192) a že Bořivoj podporoval spolu s ostatními českými knížaty Svatopluka „někdy od r. 872“. To lze sotva prokázat a je to málo pravděpodobné, protože Bořivoj byl v 70. letech zaměstnán upevňováním vlády nad ostatními knížaty v Čechách. Autor ostatně uvádí správně, že Svatopluk si podmanil český stát teprve začátkem 80. let a teprve po smrti Bořivoje (r. 888/9) se ujal přímé vlády v Čechách. Moravané tedy žili ve společném státě s Čechy (autor mluví o „česko-velkomoravské unii“) jen krátkou dobu (889–895).

Připojením Čech k Moravě se dobudoval podle autora „politicko-teritoriální obraz Svatoplukova mocnářství“, které podle jeho odhadu mělo 1 – 1,5 miliónů obyvatel. Po připojení Čech následovaly však ještě Svatoplukovy výboje v území polabských Srbů (Thietmar VI, c. 99).

Třeba souhlasit s M. Kučerou, že latinsko-slovanský dualismus moravského křesťanství byl dán už jeho původem z Pasova, který se nikdy nevzdal svých prioritních nároků a podporoval usazování bavorských kněží na Moravě, kteří tu vyvíjeli podvratnou činnost proti Metodějovi. Autor se domnívá, že Jan VIII. zakázal již listem z r. 873 Metodějovi (propuštěném tehdy z vězení) sloužit bohoslužby slovanským jazykem, ale Metoděj tento zákaz vědomě porušoval, což bylo záminkou útoku latinského kléru proti němu. Spisovatel tak usuzuje z listu téhož papeže Metodějovi z r. 879. Věc není tak jednoduchá. Domnělý list papeže Metodějovi z r. 873 se nezachoval, takže nevíme, zda obsahoval zákaz slovanské liturgie nebo jen doporučení. Je také možné, že takový zákaz či doporučení vydal papež až později na stížnosti latinského kléru. Autor nevylučuje myšlenku, že se i Svatopluk pokoušel vyvíjet v tom směru nátlak na Metoděje (s. 201).

V bule „*Industriae tuae*“ spatřuje spisovatel osobní vítězství Metodějovo v otázce jeho pravověrnosti i přípustnosti slovanské liturgie, ale v současném vysvěcení Vichinga na biskupa nitranského právem spatřuje kompromis, který měl za následek rozdělení moravské církve na část latinskou (Nitransko) a slovanskou (Morava), což umožnilo Vichingovi další intriky proti Metodějovi. Vichingův podvod s padělanou bulou líčí autor souhlasně s F. Dvorníkem. Přijímá též jeho názor o historičnosti Metodějovy cesty do Konstantinopole (881/2) na pozvání císaře

a právem soudí, že iniciátorem pozvání byl patriarcha Fótios. Mínění, že arcibiskupova návštěva v Byzanci byla „součástí příčin“ bulharsko-moravské války r. 882 (s. 206), žádný pramen nepotvrzuje. Válka se týkala zřejmě Svatoplukova Potíší.

Za historický fakt pokládá autor skutečnost, že se Metoděj na sklonku svého života bránil proti stupňujícím se intrikám Vichinga jeho suspensí; dodává, že „není jisté, zda některé (?) i neexkomunikoval“ (s. 207).

List papeže Štěpána V. (885) zakazující slovanskou liturgii pokládá autor za pravý. Jeho nesrovnalosti s historickou skutečností vysvětluje tím, že Viching v Římě předložil svůj padělek buly „*Industriae tuae*“. Zákazem bohoslužeb ve slovanském jazyce pod sankcí vyloučení z církve a vyhnání ze země těch kněží, kteří zákazu neuposlechnou, bylo rozhodnuto o osudu žáků Konstantina a Metoděje. Způsob likvidace slovanských kněží přičítá autor právem Vichingovi. Jejich vyhnání z Moravy klade však teprve do r. 887 (s. 241), což nemám za nutné.

Závěr této kapitoly líčí dějiny Moravy od setkání Svatopluka s Arnulfem v r. 890 na Omuntesbergu do smrti moravského knížete (894). Období Svatoplukovy vlády autor pokládá právem za kulminační období dějin velkomoravské státnosti a jejího politického rozmachu.

Poslední kapitolu dějin Velké Moravy nadepsal autor jmény obou známých synů Svatoplukových „Mojmír II. a Svatopluk II.“ Podle Konstantina Porfyrogennéta měl Svatopluk tři syny, kteří po otcově smrti setrvali jen jeden rok v míru. Autor neodmítá tuto zprávu, ač je napsána s odstupem poloviny století; o domnělém třetím synovi mohl ovšem vyslovit jen více nebo méně pravděpodobné domněnky (jmenoval prý se Predslav a vládl prý snad mezi Dunajem a Tisou). Západní letopisy o něm nic nezaznamenaly.

Třeba dát za pravdu spisovateli, že Svatoplukovou smrtí se přetrhlo silné pouto držící pohromadě velkou (a dodejme: vnitřně různorodou) říši a uplatnily se dezintegrační tendence, vedoucí hned následujícího roku ke ztrátě Čech a postupně i dalších okrajových území. Autor právem soudí, že Svatoplukův nástupce Mojmír II. nebyl slabým panovníkem: zdědil mnoho z vladařského talentu svého otce a nechyběly mu ani státnické schopnosti. O správnosti této charakteristiky svědčí řada jeho úspěchů vojenských i diplomatických, které autor podrobně rozebírá (zajištění západní hranice mírem s Arnulfem, potlačení domácí opozice vedené bratrem Svatoplukem, úspěchy ve válce s Franky, obnovení moravské církevní organizace, vítězná bitva s maďary r. 902, obchodní dohoda s Franky r. 904). Naproti tomu jeho bratr Svatopluk II. nezanechal světlou památku v dějinách Velké Moravy ani svým povstáním proti Mojmírovi, ani spojením s franskými feudály proti němu, a zmizel nakonec v německém světě beze stopy.

I zde musil autor doplňovat mezery v pramenech domněnkami. Tak pokud jde o sídla arcibiskupa a tří biskupů instalovaných na Moravě r. 900, soudí jistě právem, že arcibiskupství bylo „v centrální části Moravy“ a jedno biskupství v Nitře. Méně jistý je dohad, že druhý biskup sídlil ve Vislansku a třetí „v Potisi nebo Ostřihomě“. Je otázka, zda tyto oblasti byly r. 900 ještě součástí moravského státu.

Písemné prameny doplňuje autor často archeologickými. Tak např. soudí, že po vítězství Moravanů nad Maďary r. 902 útoky Maďarů zesílily, dovolávají se svědectví pohřebišť odkrytých na Slovensku z té doby, kde se našly pozůstatky hromadně pochovaných mužů bez rukou, s rozřatými lebkami a průstřely. Spisovatel přesvědčivě dovozuje, že po r. 902 Maďaři pronikli ze Zakarpatí masovou invazí, při níž se přesídlovalo všechno obyvatelstvo s rodinami a stády, a to nejen do Dunajské kotliny, ale i do nížinných oblastí západního a jižního Slovenska. Autor věří zprávám bavorských biskupů z r. 900, že slovanští náčelníci z Moravy se spojovali s oddíly Maďarů ke společným loupežným přepadům po Evropě, že si holili hlavy jako Maďaři a přebírali zvyky jejich jezdeckých vojsk.

Zhroucení politického a vojenského systému velkomoravského klade autor do let 905–908. V kruté bitvě u Bratislavy r. 907 porazili Maďaři bavorská vojska. Moravané v ní již nebojovali. Z toho spisovatel usuzuje, že zbývá jen období okolo r. 905, kdy musilo dojít k rozhodující bitvě, která rozmetala moravskou vojenskou sílu a v níž Mojmír II. padl; podle tradice, kterou zapsal v 13. století Šimon z Kézy, byla bitva svedena jižně od Komárna.

V závěru hodnotí spisovatel období od Sába po Mojmíra II. jako dobu, která položila tak pevné základy pro národní historický vývoj Slováků, že je nerozleptalo ani jejich téměř tisícileté nesvéprávné postavení v uher-ském státě; na nich se konstituoval feudální i buržoazní národ.

V chronologické tabulce jsou uvedeny důležité události od příchodu Slovanů do našich zemí (450–550) do r. 907.

Kniha je psána živým a jasným slohem bez poznámek pod čarou odkazujících na prameny a literaturu. Pokud jde o prameny, nahradil autor tento nedostatek citací hlavních pramenů v textu (ve slovenském překladu). Z literatury cituje v textu jen nejvýznamnější díla. Velmi instruktivní přehled pramenů a z části i literatury (hlavně slovenské) najde čtenář v závěrečné stati „O pramenech a literatuře“. Resumé v jazyku ruském, německém, anglickém a francouzském je až příliš stručné.

Dílo je významným příspěvkem k dějinám Sámovy říše a velkomoravského státu. Ač je určeno široké veřejnosti, upoutá i odborníky novým hodnocením některých událostí a netradičními závěry. Vzorná úprava knihy s četnými reprodukcemi výtvarných děl slovenských umělců zvyšuje její atraktivnost.

Hynek Bulín

POZNÁMKY

- 1 Viz H. Bulín, Aux origines des formations étatiques des Slaves du moyen Danube au IXe siècle, ve sborníku **L'Europe aux IXe – XIe siècles** (Varsovie 1968, PAN), s. 175–176.
- 2 H. Lowmianński, **Początki Polski IV**, Warszawa 1970, s. 301, pozn. 910.